

DOI: 10.5613/rzs.44.1.1

UDK: 316.653-053.6:32](497.5)

Izvorni znanstveni rad

Primljeno: 20. 4. 2014.

Politički utjecaj i vrijednosti kao odrednice političkog povjerenja mladih u Hrvatskoj

Anja GVOZDANOVIĆ

Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Hrvatska

anja@idi.hr

Rad se bavi odrednicama političkog povjerenja mladih kao društvene skupine koja je politički marginalizirana i distancirana od političkoga života. Empirijski podaci prikupljeni su 2012. godine u Hrvatskoj, na reprezentativnom nacionalnom uzorku od 1500 mladih (u dobi između 14 i 27 godina). Uzorak je stratificiran na osnovi dobi i spola te po veličini županije i mjesta stanovanja. Ispitivane hipoteze proizašle su iz dosadašnjih hrvatskih i inozemnih istraživanja političkog povjerenja, pri čemu je glavna pretpostavka bila da sklop političkih vrijednosti (interes za politiku, vrijednosti samoizražavanja i politička preferencija) i ocjena demokratskog funkcioniranja političkog sustava (percepcija političkog utjecaja) značajno određuju odnos povjerenja prema političkim institucijama. Analiza rezultata je pokazala da zastupanje vrijednosti samoizražavanja značajno smanjuje političko povjerenje, politička ga preferencija vladajuće koalicije (u vrijeme istraživanja) povećava, a da interes za politička događanja nije s njime značajno povezan. Varijable percepcije političkog utjecaja značajno su i pozitivno povezane s političkim povjerenjem i predstavljaju bolje prediktore od sklopa političkih vrijednosti. Potencijal sociodemografskih varijabli u formiranju političkog povjerenja pokazao se vrlo niskim.

Ključne riječi: političko povjerenje, mladi, politički utjecaj, političke vrijednosti, Hrvatska

Uvod

Institucije kao »setovi pravila« koji »daju normativne referentne točke i vrijednosti« (Offe, 1999: 70) specifičnog su strukturnog uređenja koje obilježava trajnost organizirane društvene prakse, norme regulacije, sustav sankcija koji osigurava efikasnost normi te sustav uloga s jasnim zadacima i funkcijama koje imaju s obzirom na društvenu strukturu (Štulhofer, 1995). Povjerenje u političke institucije kao ključan čimbenik u stabilnom funkcioniranju političkog života demokracije (Newton, 2001; Tilly, 2005) odraz je načina rada neke političke institucije sukladno navedenim obilježjima

institucija, ali i sociokulturnog konteksta (Mishler i Rose, 2001). Drugim riječima, ono može biti rezultat racionalne procjene kvalitete rada institucija ili njihovih endogenih karakteristika te društvenog očekivanja koje nastaje uslijed navikavanja na kulturna pravila (Fukuyama, 2000 [1995]) ili egzogenih čimbenika. Stoga, političko se povjerenje može definirati kao odnos prema politikama institucija koji čine evaluativna i afektivna odnosno stavovska komponenta (Netjes, 2005; Segatti, 2008), a valja dodati da je u najvećoj mjeri oblikovan posredstvom medija (Offe, 1999; Newton, 2001). Djelotvorne institucije stvaraju povoljan okvir za stabilne odnose između građana i svojim legitimitetom ojačavaju povinovane pravilima (Tyler, 2006, prema Letki, 2006), što upućuje na društvenu važnost političkog povjerenja. Štoviše, gubitak povjerenja u legitimitet političkog vodstva može se negativno odraziti na međuljudsko, horizontalno povjerenje (Lewis i Weigert, 1985; Rothstein, 2005; Rothstein i Eek, 2009).

Također, političko je povjerenje jedna od glavnih sastavnica građanskog povezivanja koje je pak temelj političke i građanske participacije (Torney-Purta, Richardson i Barber, 2004). Osim što je polazište za slobodno udruživanje, povjerenje je dio mreže normi i uvjerenja koji pridonosi izgradnji osjećaja građanske odgovornosti, predanosti javnom dobru, poštovanja društvenih normi i ponašanja u skladu s njima (Torney-Purta, Richardson i Barber, 2004; Letki, 2006). Utoliko, političko povjerenje za mlade ljude predstavlja važnu odrednicu za razvoj političkog identiteta (Torney-Purta, Richardson i Barber, 2004). Štoviše, iako mladi u većoj mjeri imaju ograničeno (neposredno) iskustvo s funkcioniranjem političkog sustava, političko povjerenje formira se, prema nekim nalazima, već s 14 godina i ostaje relativno stabilno tijekom odrastanja (Hooghe i Wilkenfeld, 2008; Claes, Hooghe i Marien, 2012) što dodatno upućuje na društvenu relevantnost istraživanja političkog povjerenja mladih.

Sliku o politici mladi stvaraju socijalizacijom u okviru određene političke kulture koju usvajaju putem medija, odgovarajućih obrazovnih sadržaja u školi,¹ komunikacijom s članovima obitelji i vršnjacima te vlastitim

¹ Ovdje se dakako misli na političko obrazovanje kao intencijski organiziranu političku socijalizaciju djece i mladih (Šalaj, 2011). Valja pritom naglasiti važnost ne samo sadržajnog aspekta političkog obrazovanja u školi nego i odgovarajuću razrednu i nastavnu praksu važnu za razvoj političkog povjerenja. Konkretno, opširno belgijsko istraživanje srednjoškolaca pokazalo je da razredna atmosfera koja ohrabruje učenike na slobodno izražavanje svog mišljenja predstavlja pozitivan i ujedno bolji prediktor političkog povjerenja nego također značajno pozitivno povezan građanski odgoj (Claes, Hooghe i Marien, 2012).

iskustvom društvenog ili političkog angažmana. S druge strane, istraživanja na općoj populaciji pokazuju da ocjena demokratskog funkcioniranja političkog sustava u različitim aspektima značajno i u najvećoj mjeri pridonosi oblikovanju političkog povjerenja (Mishler i Rose, 2001; Cattenberg i Moreno, 2006; Segatti, 2008). Slijedom spomenutih nalaza postavlja se pitanje u kojoj je mjeri političko povjerenje mladih kao specifične društvene skupine, relativno distancirane od političkog života uopće, određeno s jedne strane vrijednosnim stavovima vezanima uz politiku a s druge doživljajem demokratskog funkcioniranja institucija.

Odrednice političkog povjerenja

Iako odnos povjerenja pojedinca prema instituciji ima obilježja apstraktnosti, također ga obilježava i primordijalnost koja se odnosi na procjenu pouzdanosti ljudskog djelovanja budući da je svaki objekt povjerenja moguće reducirati na osobine ili djelovanja ljudi (Sztompka, 1999; Warren, 1999). Negativna dinamika institucionalnog povjerenja, koju bilježe gotovo sva europska društva posljednjih nekoliko desetljeća, govori o narušenoj institucionalnoj pouzdanosti. Potonja pak »implicira procedure za izabiranje i ograničavanje činitelja institucije na način da su kompetentni, kredibilni i da će vjerojatno djelovati u interesu onih od kojih se traži da vjeruju instituciji« (Levi, 1998: 80). To podrazumijeva jednak, pošten i pravedan odnos prema svim građanima, bez diskriminacije i arbitrarnosti (Levi, 1998; Sztompka, 1999; Zmerli, Newton i Montero, 2007; Marčić, 2012), uvažavajući pravo građana na političku participaciju (Offe, 1999) kao i zaštitu manjina te različitost mišljenja (Levi, 1998).

Istraživanja u Hrvatskoj pokazuju da se političke institucije najčešće nalaze na dnu ljestvice institucionalnog povjerenja kako kod opće populacije (Ilišin, 2005; Sekulić i Šporer, 2010) tako i kod mladih (Ilišin, 2005; Čulig i dr., 2013). Ipak, mladi² u Hrvatskoj, nepovjerljiviji su od odraslih

² Mladi su zasebna društvena skupina koju obilježava razmjerno niska životna dob (pri čemu među istraživačima ne postoji suglasje o dobnim granicama mladosti) te nepovoljniji društveni status u odnosu na starije koji se očituje u niskom stupnju integracije u društveni život, što ih ujedno čini jednim od najranjivijih segmenata populacije (Ilišin i Radin, 2002). Tomu pridonosi i produljenje tranzicije u odraslost koja podrazumijeva preuzimanje različitih trajnih društvenih uloga. Mladi u mnogim suvremenim društvima, pa tako i hrvatskom, suočeni su s prilično složenim procesom ostvarivanja trajnih društvenih uloga, što je rezultat širih društvenih i ekonomskih čimbenika te se očituje kasnijim ulaskom u svijet rada i kasnijim socioekonomskim osamostaljivanjem, odgađanjem osnivanja vlastite obitelji, povlačenjem u privatnost i minimalnim uključivanjem u javni i politički

prema političkim institucijama općenito, a pogotovo političkim strankama, Vladi i Saboru (Ilišin, 2005). Može se reći da su mladi u Hrvatskoj podjednako nepovjerljivi prema političkim institucijama kao i mladi iz ostalih zemalja Europske unije (EU), posebno kad je riječ o stranačkom životu. Naime, istraživanje političkog povjerenja (konkretno povjerenja u nacionalne parlamente i političke stranke) mladih u dobi od 15. do 25. godina u Austriji, Estoniji, Francuskoj, Italiji, Slovačkoj i Ujedinjenom Kraljevstvu (UK) pokazuje da je ono također vrlo nisko (*Political Participation of Young People in Europe*, 2005) pri čemu su političke stranke kod većine na začelju ljestvice povjerenja. Tako je povjerenje u političke stranke »najviše« među mladima u Austriji (13%) i Italiji (11%), a najmanje u Slovačkoj i UK-u (po 6%). Mladi u Hrvatskoj bi u tom slučaju (9,3% /Ilišin, 2005/) bili u društvu Estonaca i Francuza (9% i 8%). Iako općenito nisko, u odnosu na političke stranke značajno veće povjerenje mladi u Hrvatskoj poklanjaju Saboru (21,7% /Ilišin, 2005/), a sličan je odnos mladih u Europi (osim Slovaka) prema nacionalnim parlamentima: Estonija – 24%, Austrija – 20%, Italija – 19%, UK – 18%, Francuska – 14%, Slovačka – 7% (*Political Participation of Young People in Europe*, 2005). U ovom istraživanju nema dovoljno zastupljenih ispitanika iz postsocijalističkih zemalja (osim Slovačke i Estonije koje po rezultatima ne dijele sličnosti) pa se ne može tvrditi da bi mladi iz Hrvatske u tom smislu mogli »pripasti« određenom političkom i sociokulturnom krugu, tek bi se moglo zaključiti, doduše s krajnjim oprezom, da bi, u usporedbi s navedenim zemljama s obzirom na političko povjerenje, zauzeli gornji ili srednji dio ljestvice.

Otklon mladih od politike, karakterističan, kako je vidljivo, za hrvatsko i europska društva općenito, obično se tumači trima pristupima (Benedicto, 2013). Prvi je psihosocijalni pristup koji naglašava individualističku kulturu mladih odnosno hedonizam i prevladavajuću orijentaciju prema ispunjavanju kratkoročnih osobnih potreba pri čemu javni poslovi jednostavno nisu u vidokrugu interesa; drugi, sociostrukturni orijentira se na sve zahtjevnije strukturne uvjete koji se pojavljuju na putu društvene integracije mladih i posljedično generiraju njihovo nepovjerenje; treći pristup naglasak stavlja na političku marginalizaciju mladih, odnosno zanemarivanje njihovih speci-

život društva (Ilišin i Radin, 2002). Podatci koji se koriste u ovom radu preuzeti su iz istraživanja mladih u Hrvatskoj koje je osmišljeno i provedeno prema modelu Shellovih istraživanja u Njemačkoj, prema kojem reprezentativan uzorak obuhvaća mlade u dobi od 14 do 27 godina života (Ilišin i dr., 2013).

fičnih interesa i potreba, što izaziva zazor pa i nepovjerenje prema politici i pripadajućim institucijama (Benedicto, 2013). U ovom slučaju, prikladno je koristiti kombinaciju drugog i trećeg pristupa budući da je društveni status mladih u Hrvatskoj u odnosu na onaj odraslih marginalan (Ilišin i Radin, 2002; Ilišin i Radin, 2007; Ilišin, 2008a; Ilišin, 2008b). Status mladih u političkim strukturama također je marginalan ako se uzme u obzir da ih je petina u biračkom tijelu (Ilišin, 2006a). Naime, participacija mladih u nacionalnim i lokalnim tijelima vlasti u Hrvatskoj ispodprosječna je, pri čemu su uočene neke pravilnosti (Ilišin, 2006a). S višom razinom vlasti smanjuje se njihova zastupljenost koja je ujedno izglednija u predstavničkim nego u izvršnim tijelima vlasti. Također, većinom su bliže tridesetoj godini života, a oni do 25. godine prisutni su tek simbolično. Osim toga, instrument internih stranačkih kvota za mlade ne koristi se u dovoljnoj mjeri, te je primijećen manjak sustavne politike stranačkog podmlađivanja koja bi pridonijela društvenoj afirmaciji mladih, prije svega njihovih problema i interesa (Ilišin, 2006a). S druge strane, mladi imaju ambivalentan odnos prema politici. To znači da prepoznaju potrebu za političkom participacijom, ali pritom njezin nedostatak ne povezuju s utjecajem na njihov ukupni društveni položaj (Ilišin i Radin, 2002) koji »obilježava usporeno preuzimanje trajnih društvenih uloga – od profesionalnih preko obiteljskih do javnih« (Ilišin, 2008a: 223). Neovisno o tome je li produljena mladost samoizabrana ili nametnuta, ta okolnost rezultira ograničavanjem »mogućnosti za iskazivanje postojećih inovativnih i kreativnih potencijala mladih, te istodobno postaje pogodno tlo za pojavu i perzistiranje različitih problema mladih i s mladima« (Ilišin, 2008a: 223). Time se, nastavlja Ilišin (2008a), usporava proces društvene integracije mladih pri čemu oni ostaju u ovisnom položaju o društvu.

Uzevši u obzir da je izraženi stupanj povjerenja u institucije proporcionalan uvjerenju ljudi da institucije rade u njihovu interesu (Levi, 1998), visok stupanj nepovjerenja kod mladih upućuje na to da institucije zanemaruju njihove probleme i potrebe. Tomu u prilog idu i recentni inozemni nalazi o stavovima mladih prema demokratskom životu koji impliciraju postojanu kritičnost ali ne i, u literaturi često spominjanu, prevladavajuću apatiju (Cammaerts i dr., 2014; Gordon i Taft, 2011). Iako mladi smatraju politiku i dosadnom i odbojnom, u značajno većoj mjeri nezadovoljni su političkim sustavom, političarima i postojećim diskursom koji se tek marginalno bave mladima i ignoriraju njihove svakodnevne probleme, potrebe i interese što

je praćeno padom formalne političke participacije (Kestilä-Kekkonen, 2009; Cammaerts i dr., 2014; Sloam, 2014).³

U Hrvatskoj se politika za mlade razvija nešto više od desetak godina i jedan od njezinih ciljeva jest intenziviranje uključivanja mladih kako općenito u političke procese tako i specifično u procese donošenja političkih odluka. To razvojno područje u okviru strategija za mlade na nacionalnoj razini (Nacionalni program djelovanja za mlade /2002/, za razdoblje od 2003. do 2008., i Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013. godine /2009/)⁴ izrazito je deficitarno u pogledu omjera željenog i postignutog na što se veže kroničan nedostatak adekvatnih evaluacija ispunjenih ciljeva i njihovih efekata. Upravo područje politika za političku participaciju mladih, uz područje zapošljavanja, obilježava nedostatak »ciljane promjene, inventivnih alternativa i kapitalnih investicija« (Bužinkić, 2009: 24). Osim toga, javna vidljivost politika za mlade među mladima je poražavajuća kao i ona Savjeta za mlade, međuresornoga savjetodavnog tijela osnovanog 2003. godine čija je glavna zadaća sudjelovanje u razvoju politika za mlade. Tek 22,8% mladih ispitanika čulo je za Savjet za mlade Republike Hrvatske, da postoji Nacionalni program zna nešto manje od petine (19,1%), a za Županijski program djelovanja za mlade čulo je nešto više od desetine (13,5%) (Ilišin, 2006b). Nakon posljednjih parlamentarnih izbora, 2011. godine osnovano je ministarstvo koje u svom nazivu, barem deklarativno, mlade prepoznaje kao politički i društveni prioritet (Ministarstvo socijalne politike i mladih), tako da cjelokupno vrednovanje politike prema mladima tek predstoji.

³ S druge strane, kod mladih u SAD-u, Velikoj Britaniji i Njemačkoj od sedamdesetih godina 20. stoljeća naovamo neformalni i nekonvencionalni oblici participacije su u porastu, tipski su raznoliki pri čemu se nerijetko koriste nove tehnologije (Sloam, 2014). U Hrvatskoj ne postoje longitudinalna istraživanja nekonvencionalnih oblika participacije stoga se ne može tvrditi da je spomenuti trend prisutan i u njoj. Ipak, valja napomenuti da se u razdoblju od 2004. do 2010. godine povećala spremnost hrvatskih studenata na uključivanje u neke nekonvencionalne oblike participacije poput organiziranja štrajka, pokretanja novih građanskih inicijativa i prikupljanja novčanih sredstava za rješenje određenoga društvenog problema (Gvozdanović, 2013).

⁴ Opći cilj Nacionalnog programa za mlade smjera unaprijediti ukupne »aktivnosti tijela državne uprave i javnih ustanova koje svojim djelokrugom i nadležnostima pridonose rješavanju potreba mladih te pridonose podizanju kvalitete njihova života. Posebni ciljevi zacrtani su u svakom pojedinom području koji se žele ostvariti kroz predložene mjere i aktivnosti« (Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013. godine, 2009). Razvojna područja programa su obrazovanje i informatizacija; zapošljavanje i poduzetništvo; socijalna politika; zdravstvena zaštita i reproduktivno zdravlje; aktivno sudjelovanje mladih u društvu; kultura mladih i slobodno vrijeme; mobilnost, informiranje i savjetovanje. Očekuje se donošenje Nacionalnog programa za mlade od 2014. do 2017. godine.

Na tom tragu, postavlja se pitanje o percepciji djelotvornosti demokracije pri čemu se podrazumijeva stupanj demokratskog legitimiteta odnosno ulazu (*input*) dimenziju koja se odnosi na predstavljanje interesa birača, parlamentarnu proceduru donošenja odluka, te stupanj uspješnosti implementacije tih odluka ili procjenu izlazne (*output*) dimenzije (Rothstein, 2005). Iako je djelotvornost demokratske vladavine sadržana u procjeni stupnja uspješnosti tih dviju dimenzija (Rothstein, 2005), ona ujedno predstavlja izrazito širok koncept koji se ovdje definira u užem smislu i naglašava se tek jedan od niza mogućih aspekata. Stoga, pretpostavlja se da je kao jednu od odrednica političkog povjerenja važno uvrstiti ocjenu funkcioniranja političkih institucija i to, kad je riječ o mladima kao političkom subjektu, u kontekstu njihove percepcije svoga formalnog političkog utjecaja.

Neka istraživanja pokazuju kako je stupanj povjerenja u značajnoj mjeri oblikovan i sociokulturnim čimbenicima pa i osobnim obilježjima. Inglehart i Welzel (2005) nalaze da je jako institucionalno povjerenje dobra podloga za neki oblik diktature, dok je visoko međuljudsko povjerenje na horizontalnoj razini⁵ značajno povezano s vrijednosnim stavovima koji obuhvaćaju aspiracije prema slobodi pri čemu se vrlo kritički odnose prema hijerarhijama i autoritetima. U tom smislu, pad institucionalnog povjerenja ne implicira eroziju demokratskih vrijednosti. Naprotiv, ta negativna dinamika povezana je s porastom vrijednosti samoizražavanja (*self-expression values*) i smanjenjem društvenog konformizma. Sklop vrijednosti samoizražavanja središnji je dio teorijskog pristupa ljudskog razvoja (ili emancipativnog pristupa) R. Ingleharta. Spomenuti vrijednosni sklop znatno utječe na rad i stabilnost demokratskih institucija te podrazumijeva prije svega postmaterijalističke vrijednosti temeljene na političkim i osobnim slobodama, toleranciji, životnom zadovoljstvu, građanskom angažmanu i društvenom povjerenju. Usto, spomenuta vrijednosna orijentacija podrazumijeva vrlo angažiran i kritički odnos građana prema institucijama, posebice političkim elitama.⁶ Pritom, važan preduvjet za raširenost takve vrijednosne

⁵ Ovdje se prije svega misli na podtip društvenog povjerenja – uopćeno povjerenje koje se odnosi na osobe koje pojedinac ne poznaje osobno, a zapravo čine većinu članova društva.

⁶ Posljedično, govori se o paradoksalnosti demokratskog mehanizma – s jedne strane demokratsko je uređenje značajan generator povjerenja u društvu, a s druge u »arhitekturi demokracije« nepovjerenje funkcionira kao prepreka povredi povjerenja i korektiv ako stvarno dođe do kršenja danog povjerenja (Sztompka, 1999). Ta je »institucionalizacija nepovjerenja pretpostavka demokratske kontrole vlasti i prepreka nelegitimnim intervencijama države u sfere individualnih prava i sloboda« (Matić, 2000: 183–184). Može se

orijentacije jest visok stupanj egzistencijalne sigurnosti karakterističan za ekonomski razvijena društva (Inglehart i Welzel, 2005).

Pad institucionalnog povjerenja zadesio je i postsocijalistička društva tijekom posljednjih dvaju desetljeća, pri čemu je kontinuirano niži od onog u zapadnim društvima (Mishler i Rose, 1997; Sztompka, 1999; Badescu i Uslaner, 2003; Cattenberg i Moreno, 2006; Šalaj, 2007; Zmerli, Newton i Montero, 2007; Kukovič, 2013; Hooghe i Kern, 2013). Ipak, opadanje političkog povjerenja u postsocijalističkim društvima ne pripisuje se jačanju vrijednosti samoizražavanja i kritičke osviještenosti građanstva prema hijerarhiziranim autoritetima karakterističnima za demokratsku političku kulturu nego nestajanju iluzija o demokraciji i razočaranju novim sustavom (Cattenberg i Moreno, 2006), potom perzistenciji kulturnih čimbenika (poput religije kao »robustne kulturne zone«) te socijalističkog naslijeđa (Inglehart i Welzel, 2005). Stoga, valja podsjetiti na to da institucije djeluju u specifičnom društvenom kontekstu čiji su, istovremeno, i odraz. Pritom se misli na važnost prijednog puta, odnosno društveno-povijesnog iskustva u oblikovanju dugotrajnih kulturnih obrazaca, koji se odražavaju u načinu rada institucija, a potom i na ocjenu njihove pouzdanosti (Putnam, 2003 [1993]). Nisko povjerenje u institucije, bolika gotovo svih postsocijalističkih društava, dijelom je posljedica socijalističkog sustava u kojemu su institucije dizajnirane »odozgo prema dolje« bile u stalnom procesu »dorade« i reformi »koje, međutim, nisu [bile] produkt normalnih evolutivnih procesa razvoja i postupne adaptacije, nego su proizlazile iz ideološkog dizajna koji je vrlo često bio u suprotnosti s društvenim realitetom« (Sekulić i Šporer, 2010: 76). Otud Sekulić i Šporer smatraju da se institucije ne percipiraju kao »prirodni« dio društva koji nastaje »odozdo prema gore«, nego kao izdvojeni entiteti koje valja izbjeći, a pripadajuće norme ignorirati – iz čega slijedi nestabilnost sustava a otud i nisko institucionalno povjerenje.⁷ Nestabilnost sustava odra-

zaključiti, stoga, da su za funkcioniranje demokracije podjednako važna dva uvjeta koja se odnose na raširenost društvenog povjerenja kao nužnog elementa demokratske političke kulture i stanovitoga političkog nepovjerenja ili zdrave skepse (Levi, 1998; Offe, 1999; Matić, 2000; Cattenberg i Moreno, 2006; Tilly, 2007). U tom smislu, izraženo nepovjerenje uslijed nepoštenih poteza vlasti u obliku javnih protesta, mogu stimulirati institucionalne korektive, što je poželjno u demokratskom društvu (Levi, 1998). Za demokraciju, institucionalno nepovjerenje predstavlja problem kad vodi neproduktivnom porastu regulacija i birokracije kao sredstvu za povećanje ili obnavljanje povjerenja ili kad to vodi nepovino- vanju legitimnim politikama (Levi, 1998).

⁷ Treba napomenuti da su krajem devedesetih najveće povjerenje uživale Crkva, vojska, škola i policija a najmanje mediji i novi pokreti (Baloban i Rimac, 1998). U razdoblju od

žava se na usmjeravanje ljudi prema neformalnim vezama i kakve god one posljedice imale za razvoj društva, »omogućavale su stvarno funkcioniranje disfunkcionalnog ideološkog dizajna« (Sekulić i Šporer, 2010: 77).⁸ Iako u Hrvatskoj, prema recentnim istraživanjima, tradicionalističke i konzervativne vrijednosne orijentacije povećavaju političko povjerenje (Sekulić i Šporer, 2010; Mrakovčić, 2010), dok ga modernističke (Sekulić i Šporer, 2010) odnosno europeističke (Mrakovčić, 2010) smanjuju,⁹ valja napomenuti da je negativna dinamika procjene pouzdanosti političkih institucija s kraja devedesetih godina bila izravno vezana uz pad povjerenja u stranku na vlasti (HDZ). Naime, to govori o poistovjećivanju konkretne političke stranke s političkim sustavom, a time i o značajnom otklonu od postavki demokratske političke kulture (Rimac, 2000). Budući da su simpatizeri stranke na vlasti imali više povjerenja u politički sustav, Rimac zaključuje da je riječ o elementima parohijalne političke kulture u kojoj je povjerenje ograničeno na članove »naše« skupine ili one čiji smo simpatizeri (Rimac, 2000). Parohijalna politička kultura, idealnotipski promatrano, odnosi se na najniži stupanj razvoja i intenziteta »spoznajnih, afektivnih i evaluacijskih orijentacija

2004. do 2010. godine pokazuje se da je najviše poraslo povjerenje u tisak, televiziju ali i političke stranke (premda su još uvijek nisko pozicionirane), a u slučaju Crkve povjerenje je imalo negativan trend (Sekulić i Šporer, 2010). Mladi su pak najskloniji vjerovati politici, sudstvu, nevladinim organizacijama i medijima (Ilišin i dr., 2013).

⁸ Uzevši u obzir da današnji mladi ljudi nemaju neposrednog iskustva sa socijalističkim sustavom, postavlja se pitanje može li se njihov odnos prema institucijama barem djelomično pripisati bivšem uređenju društva. Istraživanje što su ga provele Dimitrova-Grajzl i Simon (2010) pokazuje da može i to na primjeru današnjih mladih iz različitih postsocijalističkih zemalja. Štoviše, podatci govore o značajnim razlikama u stupnjevima političkog povjerenja kod studenata s obzirom na tipove bivših socijalističkih sustava koji pak dijelom vuku korijene iz predsocijalističkih sustava i utjecaja. Tako Hrvatska i Slovenija pripadaju onoj skupini država koje autorice nazivaju akomodativnim (*accommodative*) socijalističkim sustavom (zajedno s Mađarskom, Poljskom i baltičkim državama) koji karakterizira značajno veće političko povjerenje nego ono u skupini zemalja tzv. patrimonijalnog socijalizma s prosječno najnižim povjerenjem (Srbiji, Bosni i Hercegovini, Crnoj Gori, Makedoniji, Albaniji, Bugarskoj, Rumunjskoj). Spomenuta razlika objašnjena je predsocijalističkim društveno-povijesnim uvjetima s obzirom na tržišne i političke utjecaje Austro-Ugarske s jedne i Osmanskog Carstva s druge strane, a koji su se održali tijekom socijalizma pa sve do danas.

⁹ Iako različite vrijednosne orijentacije određuju razinu povjerenja prema različitim skupovima institucija, percepcija korumpiranosti pokazuje se kao stalno prisutna determinanta institucionalnog povjerenja. Naime, percepcija veće raširenosti korupcije u Hrvatskoj smanjuje povjerenje prema svim ispitivanim institucijama, uključujući i one Europske unije (Sekulić i Šporer, 2010), što je u skladu s nalazima u drugim postsocijalističkim zemljama (Cattenberg i Moreno, 2006).

prema političkom sistemu općenito, njegovim ulaznim i izlaznim aspektima i pojedincu kao političkom djelatniku» (Almond i Verba, 2000 [1963]: 22). Ona podrazumijeva otuđenost građana od politike u svakom smislu, njihovu apolitičnost, zazor od javnog djelovanja, manjak građanske kompetencije i odgovornosti, raširenost koruptivnog ponašanja i klijentelizma (Almond i Verba, 2000 [1963]), što je u određenoj mjeri rašireno i u hrvatskom društvu pa valja napomenuti da je poistovjećivanje političke stranke s političkim sustavom tek jedan od niza elemenata spomenute političke kulture. Spomenuta povezanost političke preferencije vladajućih i političkog povjerenja, prema podacima Europskog društvenog istraživanja, uglavnom nije prisutna u europskim društvima (Segatti, 2008). Rezultati tog istraživanja pokazuju da se u četirima zemljama, od ispitivanih osamnaest, utvrdila značajna povezanost i to negativna – u Danskoj, Velikoj Britaniji i Italiji, a pozitivna u Poljskoj. Zanimljivo, u skupnoj regresiji politička preferencija vladajućih stranaka pokazuje se značajnim i pozitivnim prediktorom političkog povjerenja, no prilično slabog beta-pondera. Stoga se može zaključiti da se ta veza, barem na europskoj razini, ne može jednoznačno okarakterizirati (Segatti, 2008). Na tragu spomenutih nalaza, u ovom će se radu nastojati utvrditi jesu li mladi danas nositelji elemenata parohijalne političke kulture utvrđene krajem devedesetih te pridonosi li zastupanje vrijednosti samoizražavanja nepovjerenju prema institucijama.

Stalni institucionalni i građanski nadzor i preispitivanje rada političkih aktera temelj je povjerenja u vladajuću strukturu. U tom smislu, građani izgrađuju političko povjerenje putem političkog aktivizma i promišljanja, kontinuiranog informiranja i donošenja odluka o suglasnosti s institucionalnim odlukama koje su (ne)izravno vezane za njihovu svakodnevicu (Levi, 1998). Potonje podrazumijeva postojanje potrebnih (sa)znanja o funkcioniranju političkih institucija ali i ukupnih političkih procesa, odnosno, određeni stupanj političke pismenosti koja u užem smislu obuhvaća znanja o temeljnim političkim pojmovima, poznavanju ustavno-političkog ustrojstva i političke informiranosti (Bagić, 2011). Prema recentnom istraživanju hrvatskih maturanata (Bagić, 2011), politička pismenost prilično je slaba i znatno uvjetovana tipom srednjoškolskog obrazovanja, što upućuje na potrebu za intenzivnijim i opsežnijim političkim obrazovanjem mladih. U širem smislu, kako se ovdje shvaća, politička pismenost obuhvaća sposobnosti, stavove i vrijednosti (Šalaj, 2011), što podrazumijeva interes za praćenje političkih događaja na lokalnoj i drugim razina-

ma, poglavito u medijima. Zanimanje za politiku i politička događanja važna je sastavnica demokratske političke kulture, predstavlja svojevrsni oblik involviranosti u politički život društva i ujedno je dio individualnog sklopa vrijednosti (Ilišin, 2011), što u značajnoj mjeri može oblikovati političko (ne)povjerenje. Pretpostavka je, naime, da raspolaganje informacijama o političkim okolnostima predstavlja podlogu za stvaranje slike o radu političkih institucija, štoviše, pokazuje se značajnim i pozitivnim prediktorom političkoga povjerenja (Cattenberg i Moreno, 2006; Segatti, 2008; Claes, Hooghe i Marien, 2012). Na hijerarhijskoj ljestvici interesa mladih u Hrvatskoj dominira zanimanje za elemente privatnog života koji su ponajprije vezani za životni ciklus poput prijateljstva, ljubavi, zabave i putovanja, dok je interes za politiku na samom dnu ljestvice i izražava ga 10% mladih ispitanika (Ilišin, 2011). Uzme li se potonje u obzir, kao i manjkavo političko obrazovanje, ne čudi što suvremena mlada generacija u Hrvatskoj u popriličnoj mjeri zastupa stavove koji nisu u skladu s demokratskom političkom kulturom (Bagić, 2011; Ilišin i dr., 2013).

Utjecaj sociodemografskih obilježja na oblikovanje političkog povjerenja u dosadašnjim se istraživanjima pokazao razmjerno ograničenim, bez ustanovljenih pravilnosti, iako se u nekima političko povjerenje pokazuje rodno određeno. Pritom, žene pokazuju viši stupanj političkog povjerenja (Mishler i Rose, 1997; Segatti, 2008; Kestilä-Kekkonen, 2009; Schoon i Cheng, 2011), što bi moglo upućivati na rodno uvjetovane socijalizacijske odrednice vezane za percepciju političkih institucija (Schoon i Cheng, 2011). Ipak, kod adolescenata se rodna razlika ne pojavljuje (Claes, Hooghe i Marien, 2012). Političko povjerenje raste s veličinom mjesta stanovanja ispitanika (Mishler i Rose, 1997), kao i s porastom godina njihova života (Schoon i Cheng, 2011), a religioznost je pozitivno povezana samo u zapadnim društvima dok se u postsocijalističkim ne pokazuje značajnim prediktorom (Cattenberg i Moreno, 2006).

Ukratko, od ostalih prethodno spomenutih odrednica, značajnu pozitivnu povezanost s političkim povjerenjem ima percepcija vlastitoga političkog utjecaja (Segatti, 2008) te simpatiziranje vladajuće/ih stranke/aka (Rimac, 2000; Segatti, 2008), ali i političkih stranaka općenito (koje nisu nužno vladajuće u trenutku ispitivanja) (Hooghe i Kern, 2013). Vrijednosti samoizražavanja (Rimac, 2000; Inglehart i Welzel, 2005) negativno su povezane s političkim povjerenjem. Pritom, važno je napomenuti da u ne-

kim istraživanjima, doduše na općoj populaciji, financijsko zadovoljstvo (Cattenberg i Moreno, 2006) i responzivnost vlade (Cattenberg i Moreno, 2006; Segatti, 2008) predstavljaju najvažnije prediktore čime se sugerira da je političko povjerenje ponajprije određeno kvalitetom rada (političkih) institucija i ekonomskim okolnostima, a potom i drugim stavovskim odnosno vrijednosnim obilježjima.

Slijedom toga, u ovome se radu nastoji utvrditi koliko je političko povjerenje mladih povezano s procjenom djelotvornosti političkih institucija u smislu opće procjene vlastitoga političkog utjecaja, političkim vrijednosnim sklopom te je li i na koji je način povezano s nekim sociodemografskim obilježjima.

Metodologija

Korištena je baza podataka prikupljena zajedničkim istraživanjem Instituta za društvena istraživanja u Zagrebu i Zaklade Friedrich Ebert u 2012. godini.¹⁰ Reprezentativni uzorak obuhvaća 1500 mladih od 14 do 27 godina života iz cijele Hrvatske, stratificiran je po veličini županije i mjesta stanovanja te na osnovi spola i dobi. Testirat će se hipoteze koje proizlaze iz dosadašnjih istraživanja pri čemu se polazi od pretpostavke da su sklop političkih vrijednosti (interes za politiku, vrijednosti samoizražavanja, politička preferencija) i ocjena demokratskog funkcioniranja političkog sustava (percepcija političkog utjecaja) značajno povezani s povjerenjem prema političkim institucijama, uz kontrolu varijabli spola, obrazovanja oca, religioznosti, veličine mjesta stanovanja i dobi.

Neke su od korištenih varijabli, nakon utvrđene jednodimenzionalnosti i zadovoljavajućeg standardiziranog koeficijenta Cronbachovog α , pretvorene u aditivne skale. Konstruirane su skale, potom, uključene u multiplu regresijsku analizu s pomoću koje se ispituje u kojoj se mjeri varijacija zavisne varijable ili kriterija može objasniti njezinom povezanošću s nezavisnim varijablama ili prediktorima, pri čemu je vidljiv doprinos odnosno važnost pojedinog prediktora u tumačenju varijacije kriterija. U izgradnji regresijskog modela korištena je metoda *enter*. Kriterij za ulazak varijable u jednadžbu bila je vjerojatnost F-omjera jednaka ili manja od 0,05, a izlazni se kriterij odnosio na varijable s vjerojatnošću F-omjera većom od 0,1. Iz analize su isključeni svi ispitanici koji nemaju valjanu vrijednost na sva-

¹⁰ Objavljena je istraživačka studija *Mladi u vremenu krize* (Ilišin i dr., 2013) koja sadržava integralne podatke.

koj od varijabli koje su uključene u analizu (*listwise*). U svakoj se obradi pratila mogućnost eventualne multikolinearnosti, odnosno postojanja visoke interkorelacije među prediktorima, no ta pojava nije ustanovljena budući da se faktor inflacije varijance svih varijabli kretao oko vrijednosti 1 (granica multikolinearnosti iznosi 10 /Field, 2009/).

Postavljena je jedna glavna hipoteza i četiri podhipoteze.

Glavna hipoteza glasi:

1. Percepcija vlastitoga političkog utjecaja i političke vrijednosti značajno doprinose tumačenju varijacije političkog povjerenja mladih.

Podhipoteze jesu:

1. Percepcija političkog utjecaja pozitivno je povezana s političkim povjerenjem.

2. Potencijalni glasači stranaka vladajuće koalicije (u vrijeme istraživanja, 2012.) imaju značajno veće povjerenje u političke institucije.

3. Politički interes značajno je povezan s političkim povjerenjem.

4. Zastupanje vrijednosti samoizražavanja značajno je i negativno povezano s političkim povjerenjem.

Kao indikator zavisne varijable političkog povjerenja bila je korištena aditivna skala koja se sastoji od triju varijabli. Ispitanici su izrazili mjeru u kojoj imaju povjerenja u političke stranke, Sabor i Vladu na ordinalnoj četverostupanjskoj skali (1 = uopće ne, 2 = malo, 3 = donekle, 4 = jako). Percepcija političkog utjecaja mjerena je dvjema varijablama. Ispitanici su na četverostupanjskoj ordinalnoj skali (1 = uopće ne, 2 = malo, 3 = donekle, 4 = jako) procijenili u kojoj se mjeri osjećaju zastupljenima preko mladih ljudi koji su aktivni u politici. Potom, stvorena je skala od dviju varijabli kojima se mjeri procjena ispitanika o mjeri u kojoj njihov glas utječe na način upravljanja državnim institucijama na nacionalnoj (Sabor i Vlada) i lokalnoj razini (županijska, gradska, općinska uprava) (1 = uopće ne utječe, 2 = malo utječe, 3 = donekle utječe, 4 = jako utječe). Vrijednosti samoizražavanja obuhvaćaju mjeru u kojoj ispitanici smatraju da bi politički ciljevi trebali uključivati jačanje ljudskih prava u Hrvatskoj. Naime, ispitanici su procijenili u kojoj bi se mjeri po njihovu mišljenju hrvatska vlast trebala usmjeriti na ostvarenje sljedećih političkih ciljeva: osiguranje ljudskih prava i sloboda, osiguranje socijalne pravde i sigurnosti za sve, poboljšanje položaja žena i poboljšanje položaja mladih (1 = nimalo, 2 = malo, 3 = donekle, 4 = puno). Interes za politiku i politička događanja mjerio se četirima varijablama kojima su ispitanici

odredili stupanj osobnog interesa za praćenje političkih događaja u Hrvatskoj, na Balkanu, u EU-u i u svijetu, pri čemu se koristila peterostupanj-ska ordinalna skala (1 = uopće me ne zanimaju; 2 = ne zanimaju me; 3 = niti me zanimaju niti me ne zanimaju; 4 = zanimaju me; 5 = jako me zanimaju).

U Tablici 1 prikazana je struktura uzorka ispitanika i pritom su navedene varijable korištene kao prediktori u jednom od modela regresijske analize.

Tablica 1. Struktura uzorka mladih

N = 1500	%
<i>spol</i>	
muški	50,8
ženski	49,2
<i>dob</i>	
14–17	28,5
18–22	35,7
23–27	35,8
<i>veličina mjesta stanovanja</i>	
selo	40,4
grad	28,9
regionalni centar	12,8
Zagreb	17,9
<i>obrazovanje oca</i>	
nezavršena i završena osnovna škola	4,7
trogodišnja srednja škola	20,8
četverogodišnja srednja škola	55,7
viša škola i fakultet	13,4
magisterij, doktorat	5,5
<i>politička preferencija (politička stranka za koju bi glasovali da su sada izbori za Hrvatski sabor)</i>	
stranke vladajuće koalicije (SDP, HNS, HSU, IDS)	20,5
ostalo ¹¹	79,5

¹¹ Za HDZ bi glasovalo 12,1%, za ostale stranke 14,9%, a 52,5% ispitanika ne zna komu bi dalo svoj glas. Za potrebe ovog članka, važno je izdvojiti samo glasače vladajuće koalicije kako bi se ustanovila moguća povezanost preferencije stranaka vladajuće koalicije u vrijeme provedbe istraživanja i političkog povjerenja.

Kao indikator religioznosti korištena je skala koju čine tri varijable o učestalosti odlazanja u crkvu na misu, na ispovijed i upražnjavanja molitve na četverostupanjskoj skali (1 = nikad, 2 = ponekad, 3 = često, 4 = redovito; Cronbachov $\alpha = 0,898$). Aritmetička sredina te skale iznosi 2,10 (standardna devijacija 0,828) što ukazuje na osrednje izraženu religioznost ispitanika.

Rezultati i rasprava

U ovom dijelu rada daje se deskriptivna analiza korištenih varijabli, a potom prikaz modela regresijske analize s političkim povjerenjem kao kriterijem ili zavisnom varijablom.

Tablica 2. Povjerenje mladih u političke institucije u Hrvatskoj

	<i>M</i>	<i>SD</i>
Hrvatski sabor	1,86	0,861
Hrvatska vlada	1,84	0,846
političke stranke	1,75	0,785

Kao što je vidljivo u Tablici 2, povjerenje u političke institucije na skali od 1 do 4 izraženo aritmetičkim sredinama prilično je nisko i može se govoriti o većinskom nepovjerenju, pri čemu najnižu poziciju uobičajeno zauzimaju političke stranke (Ilišin, 2005; Ilišin i dr., 2013). Premda se ovdje ne prikazuju komparativni podatci političkog povjerenja i povjerenja u druge institucije, valja napomenuti da se političkim institucijama najčešće izražava niže povjerenje (Denters, Gabriel i Torcal, 2007; Segatti, 2008; Ilišin, 2005; Ilišin i dr., 2013), kako kod mladih tako i kod opće populacije, što se tumači većim utjecajem političkih stavova na stvaranje političkog povjerenja u odnosu na povjerenje u druge vrste institucija. Također, povjerenje je donekle uvjetovano i samom strukturom političkih institucija koje predstavljaju prostor nepredvidivih i nereguliranih političkih konflikata koji su češće upravljani društvenim normama za razliku od institucija reda poput sudstva ili administracije čiji se rad i unutrašnji odnosi temelje na ugovoru i zakonskim pravilima (Segatti, 2008).

Tablica 3. Prosječne vrijednosti kriterija i prediktora

	<i>M</i>	<i>SD</i>	<i>Cronbachov α</i>
političko povjerenje (1–4)	1,86	0,747	0,888
procjena utjecaja na rad političkih institucija (1–4)	1,84	0,791	0,926
interes za politička događanja (1–5)	2,64	1,045	0,924
vrijednosti samoizražavanja (1–4) 4)	3,51	0,579	0,840
osjećaj zastupljenosti u političkom životu (1–4)	1,61	0,722	–

Stoga, političko povjerenje prikazano aditivnom skalom u Tablici 3 prosječno je nisko, kao i procjena utjecaja na rad političkih institucija. Zastupljenost interesa mladih preko djelovanja mladih političara ocijenjena je vrlo slabo, što se može dvojako tumačiti. S jedne strane to bi se moglo protumačiti kao kritika mladim političarima zbog nedovoljnoga javnog i političkog bavljenja temama koje su bliske mladim ljudima. S druge strane procjena da su kroz djelovanje mladih političara slabo zastupljeni interesi mladih može upućivati na nezadovoljstvo općenitom nevidljivošću ili pak marginalizacijom mladih političara s obzirom na to da je status mladih u politici neodvojiv od društvenog statusa mladih općenito. Taj je nalaz sukladan utvrđenom stavu dvije trećine mladih ispitanika da su pripadnici te generacije ispodprosječno zastupljeni u politici pri čemu su, u odnosu na ostale politički marginalne skupine (nacionalne manjine i žene), u najlošijem položaju (Ilišin i Radin, 2002). Stoga, ti se podaci mogu razumjeti u kontekstu ocjene djelotvornosti političkog sustava za koji se očito smatra da marginalizira potencijalni utjecaj djelovanja mladih, barem na formalnoj razini. Slijedom toga, očekivano je da za politička događanja mladi izražavaju osrednji interes (na granici s nezainteresiranošću) što, opet, zatvara nesretan krug političke marginalizacije i deficita predstavnika mladih u politici. Ispitanici najviše prihvaćaju vrijednosti samoizražavanja pri čemu pripadajuća skala ima i najslabiju raspršenost. Drugim riječima, ispitanici u prosjeku smatraju da je donekle potreban veći angažman vladajućih na podržavanju i promociji emancipacijskih vrijednosti.

Tablica 4 prikazuje četiri regresijska modela sa skalom političkog povjerenja kao kriterijem pri čemu, sukladno hipotezama, obuhvaćaju

prediktore percepcije političkog utjecaja (prvi model), političke vrijednosti (drugi model), potom objedinjene prediktore prvih dvaju modela (treći model), a potom su im dodane sociodemografske varijable kako bi se dodatno kontrolirala povezanost političkog povjerenja s prediktorima (četvrti model).

Tablica 4. Regresijski modeli sa skalom političkog povjerenja mladih kao kriterijem

<i>političko povjerenje</i>					
	<i>B</i>	<i>standardna pogreška B</i>	β	<i>korelacija</i>	<i>parcijalna korelacija</i>
<i>I. model</i>					
konstanta	,943	,059			
procjena utjecaja na rad političkih institucija	,321	,026	,348***	,404	,349
osjećaj zastupljenosti u političkom životu	,195	,028	,194***	,294	,203
korigirani $R^2 = 0,196$; F-omjer = 140,453; df = 2					
<i>II. model</i>					
konstanta	2,289	,122			
interes za politička događanja	,135	,019	,187***	,183	,188
vrijednosti samoizražavanja	–,248	,034	–,193***	–,160	–,196
politička preferencija (vladajuća koalicija)	,350	,047	,194***	,229	,198
korigirani $R^2 = 0,107$; F-omjer = 54,584; df = 3					
<i>III. model</i>					
konstanta	1,757	,128			
procjena utjecaja na rad političkih institucija	,281	,027	,304***	,404	,292
osjećaj zastupljenosti u političkom životu	,182	,028	,180***	,295	,192
interes za politička događanja	,032	,021	,044	,187	,045
vrijednosti samoizražavanja	–,185	,033	–,193***	–,185	–,213
politička preferencija (vladajuća koalicija)	,195	,046	,113***	,239	,124
korigirani $R^2 = 0,243$; F-omjer = 74,289; df = 5					

<i>političko povjerenje</i>					
	<i>B</i>	<i>standardna pogreška B</i>	β	<i>korelacija</i>	<i>parcijalna korelacija</i>
<i>IV. model</i>					
konstanta	2,064	,178			
procjena utjecaja na rad političkih institucija	,282	,027	,305***	,404	,295
osjećaj zastupljenosti u političkom životu	,180	,028	,177***	,295	,191
interes za politička događanja	,040	,021	,055	,187	,056
vrijednosti samoizražavanja	–,227	,034	–,181***	–,185	–,197
politička preferencija (vladajuća koalicija)	,201	,047	,117***	,239	,127
religioznost	,030	,023	,033	,026	,038
obrazovanje oca	–,042	,023	–,048	–,067	–,054
veličina mjesta stanovanja	–,049	,018	–,071**	–,093	–,072
spol	,001	,038	,001	,033	,028
dob	–,010	,005	–,055*	,001	–,060
korigirani $R^2 = 0,249$; F-omjer = 38,786; df = 10					

*** $p < 0,001$; ** $p < 0,01$, * $p < 0,05$

Prvi model tumači 19,6% varijance kriterija i sadržava varijable percepcije političkog utjecaja te pokazuje da su one značajno i pozitivno povezane s političkim povjerenjem. Konkretno, osjećaj zastupljenosti mladih u političkom životu i procjena vlastitog utjecaja na političke institucije zapravo predstavljaju, kako je već rečeno, ocjenu temelja koji se nalazi u (adekvatnom) funkcioniranju institucionalne podrške participativnoj demokraciji. To znači da su ispitanici koji smatraju da političke institucije čuju njihov glas i prepoznaju njihove interese skloniji dati im povjerenje, što je u skladu i s postavljenom hipotezom. Drugi model tumači 10,7% varijance zavisne varijable i sastavljen je od seta varijabli koje ukazuju na vrijednosnu orijentaciju, prije svega političku kulturu koja se može iščitati iz izražavanja političkog interesa, političke preferencije i vrijednosti samoizražavanja. U ovom modelu, preferencija vladajuće koalicije najvišeg je beta-pondera, što znači da ta varijabla ima najveći doprinos u tumačenju

varijacije kriterija – simpatizeri vladajuće koalicije imaju veće povjerenje u političke institucije. Veće povjerenja u pripadnike »svoje« skupine koju se poistovjećuje s političkim sustavom ukazuje na manjak demokratske političke kulture što se, na tragu istraživanja na općoj populaciji (Rimac, 2000), pokazuje kao trajna tendencija koju su mladi u značajnoj mjeri usvojili. S druge strane, vrijednosti samoizražavanja očekivano su negativno i značajno povezane s političkim povjerenjem što implicira kritički stav prema hijerarhiziranim autoritetima. Političko povjerenje značajno je oblikovano i interesom za politiku, pri čemu je povezanost pozitivna, što je na tragu prethodno spomenutih inozemnih istraživanja.

Treći model obuhvaća prediktore iz prvih dvaju modela i tumači 24,3% varijance kriterija. Potvrđuje se već primijećena prevaga percepcije političkog utjecaja nad vrijednosnom orijentacijom, pri čemu dolazi do zanimljivog obrata odnosno nestajanja značajnog utjecaja političkog interesa na političko povjerenje. Lažnu povezanost potvrđuje i naknadna analiza parcijalnih korelacija – kontrolom skale procjene utjecaja na upravljanje političkim institucijama, skale zanimanja za politiku i političko povjerenje gube značajnu povezanost. Drugim riječima, političko povjerenje kod mladih formira se neovisno o razini političkog interesa. Najvažniji prediktor u ovom modelu ostaje skala procjene utjecaja na rad političkih institucija. Sljedeći po važnosti u tumačenju varijacije kriterija podjednako dva su, po prirodi različita, prediktora – sklop vrijednosti samoizražavanja i osjećaj zastupljenosti preko mladih aktivnih u politici, dok je preferencija stranaka vladajuće koalicije na posljednjem mjestu.

Četvrti model sadržava prethodni uz kontrolu sociodemografskih varijabli, čime dolazi do vrlo slabog porasta korigiranog koeficijenta determinacije (R^2) – za 0,06%. Redoslijed prediktora jednak je kao i u prethodnom modelu, a značajnim se pokazuju rezidencijalni status i dob ispitanika. Kritičnost prema političkim institucijama raste s veličinom mjesta stanovanja kao i dobi ispitanika, pri čemu je potonja, iako značajno, vrlo slabo povezana s kriterijem. Političko povjerenje, pak ne ovisi o sociokulturnim individualnim odrednicama poput religioznosti i obrazovanja oca, a nije ni rodno određeno.

Iako je većina hipoteza potvrđena, političko povjerenje nije u potpunosti protumačeno odabranim odrednicama. Iz ovdje predstavljenih uvida može se pretpostaviti da bi uključivanje dodatnih aspekata percepcije djelotvornosti institucija (npr. ocjene prisutnosti korupcije) i šireg spektra in-

dividualnih vrijednosnih orijentacija upotpunilo sliku o stvaranju političkog povjerenja kod mladih.

Zaključak

Ako se uzme u obzir relativna stabilnost političkih stavova tijekom odrastanja i, sukladno tomu, porast kritičnosti i nepovjerenja prema političkim institucijama, neovisno o njihovoj djelotvornosti, može se pretpostaviti da u Hrvatskoj neće doći do skorijeg »oporavka« političkog povjerenja. Osim toga, snažno društveno raslojavanje, rast nezaposlenosti, raširenost korupcije i klijentelizma, nejednakost obrazovnih šansi i urušavanje socijalne sigurnosti koje već dva desetljeća opterećuju hrvatsko društvo značajno otežavaju društvenu integraciju mladih i smanjuju njihove životne šanse. Te strukturno vrlo zahtjevne okolnosti, uz političku marginalizaciju mladih, svakako pridonose njihovu potpunom potiskivanju iz javne te ograničavanju i usmjeravanju na privatnu sferu odnosno obitelj i neformalne mreže u okviru kojih uglavnom nalaze glavnu potporu i sredstva za društveno napredovanje (Ilišin i Radin, 2007; Ilišin, 2008a; Ilišin i dr., 2013).

Ako se »odsječenosti« od političke arene i strukturnim preprekama pridoda nedostatno političko obrazovanje (Bagić, 2011), ne iznenađuje da poistovjećivanje vladajućih s političkim sustavom u cjelini i dalje perzistira, jer u konačnici dio mladih svoje povjerenje prema političkim akterima ne temelji na relevantnim informacijama i znanjima nego na afektivnoj procjeni i ideološkoj bliskosti s vladajućim strukturama koje se percipiraju »svojima«. Pritom je nužno naglasiti da otprilike polovina ispitanika nema jasno izraženu stranačku preferenciju, što više govori o manjku kako profiliranosti većine političkih stranaka tako i nedostatku rada na interesima i problemima mladih ljudi. Također, većina se priklanja sklopu vrijednosti samoizražavanja, što podrazumijeva nadilaženje ideoloških orijentacija pri izražavanju političkog (ne)povjerenja čime se jedan dio mladih koji zastupa te vrijednosti svrstava u nositelje demokratskog potencijala ovog društva. Ipak, ovdje istraživani vrijednosni sklop u nešto manjoj mjeri određuje političko povjerenje.

Političko povjerenje, prema iznesenim rezultatima, ponajviše je povezano s percepcijom rada pojedinih političkih institucija. Iz toga slijedi da ocjenjivanju pouzdanosti političkih institucija mladi pristupaju racionalno i instrumentalno, jer u prvi plan postavljaju kvalitetu odnosa institucija i mla-

dih kao građana čime se implicira očekivanje da institucije rade u njihovu interesu. Potonje se u prvom redu odnosi na (vrlo slabu) institucionalnu otvorenost prema mladima i njihovu angažmanu u kreiranju politika. Osim toga, percepcija prisutnosti predstavnika mlade generacije u političkom prostoru također može imati relativno jak i pozitivan utjecaj na formiranje političkog povjerenja. U tom smislu, postoji jasna veza između institucionalnog »otvaranja vrata« građanskom utjecaju (što može stimulirati participaciju mladih) i političkog povjerenja.

Moglo bi se reći da eventualno daljnje opadanje političkog povjerenja ne bi bilo samo po sebi loše niti zabrinjavajuće ako tu dinamiku u većoj mjeri određuju društvena kritičnost i demokratska očekivanja građana. Ono je zabrinjavajuće kad je povezano s pasiviziranjem i obeshrabrivanjem građana za uključenje u proces rada institucija. Utoliko, negativna dinamika povjerenja u političke institucije povratno, može imati negativne implikacije za politički angažman u najširem smislu koji obuhvaća predanost javnom dobru i poštovanje društvenih normi, posebno ako se zastupa polazište da je osnovno političko povjerenje temelj svakom daljnjem udruživanju i organiziranju, poglavito u društvima koja ne baštine rašireni društveni kapital koji nastaje »odozdo prema gore«.

LITERATURA

- Almond, Gabriel A. i Verba, Sidney (2000 [1963]). *Civilna kultura: politički stavovi i demokracija u pet zemalja*. Zagreb: Politička kultura.
- Badescu, Gabriel i Uslaner, Eric M. (ur.) (2003). *Social Capital and the Transition to Democracy*. London i New York: Routledge.
- Bagić, Dragan (ur.) (2011). *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*. Zagreb: GONG i Fakultet političkih znanosti.
- Baloban, Stjepan i Rimac, Ivan (1998). »Povjerenje u institucije u Hrvatskoj«, *Bogoslovska smotra*, 68 (4): 663–672.
- Benedicto, Jorge (2013). »The political cultures of young people: An uncertain and unstable combinatorial logic«, *Journal of Youth Studies*, 16 (6): 712–729. doi: 10.1080/13676261.2012.744812
- Bužinskić, Emina (2009). »Politika za mlade na hrvatski način«, u: Emina Bužinskić (ur.). *Politika za mlade – hrvatska i europska praksa*. Zagreb: Mreža mladih Hrvatske, str. 9–43.
- Cammaerts, Bart, Bruter, Michael, Banaji, Shakuntala, Harrison, Sarah i Anstead, Nick (2014). »The Myth of Youth Apathy: Young Europeans' Critical Attitudes toward Democratic Life«, *American Behavioral Scientist*, 58 (5): 645–664. doi: 10.1177/0002764213515992

- Cattenberg, Gabriela i Moreno, Alejandro (2006). »The individual Bases of Political Trust: Trends in New and Established Democracies«, *International Journal of Public Opinion Research*, 18 (1): 31–48. doi: 10.1093/ijpor/edh081
- Claes, Ellen, Hooghe, Marc i Marien, Sofie (2012). »A Two-Year Panel Study among Belgian Late Adolescents on the Impact of School Environment Characteristics on Political Trust«, *International Journal of Public Opinion Research*, 24 (2): 208–224. doi: 10.1093/ijpor/edr031
- Čulig, Benjamin, Klasnić, Ksenija, Jakšić, Jelena, Lucić, Danijela i Putar-Novoselec, Martina (2013). *Znanje (ni)je roba: empirijska analiza jednog studentskog prosvjeda*. Zagreb: Jesenski i Turk i Hrvatsko sociološko društvo.
- Denters, Bas, Gabriel, Oscar i Torcal, Mariano (2007). »Political confidence in representative democracies: Social-cultural vs. political explanations«, u: Jan W. van Deth, José Ramón Montero i Anders Westholm (ur.). *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis*. London i New York: Routledge, str. 66–87.
- Dimitrova-Grajzl, Valentina i Simon, Eszter (2010). »Political Trust and Historical Legacy: The Effect of Varieties of Socialism«, *East European Politics and Societies*, 24 (2): 206–228. doi: 10.1177/0888325409353334
- Field, Andy (2009). *Discovering Statistics Using SPSS*. 3rd ed. Los Angeles: Sage Publications.
- Fukuyama, Francis (2000 [1995]). *Povjerenje: društvene vrline i stvaranje blagostanja*. Zagreb: Izvori.
- Gordon, Hava R. i Taft, Jessica K. (2011). »Rethinking Youth Political Socialization: Teenage Activists Talk Back«, *Youth & Society*, 43 (4): 1499–1527. doi: 10.1177/0044118X10386087
- Gvozdanović, Anja (2013). *Dimenzije socijalnoga kapitala hrvatskih studenata*. Doktorski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
- Hooghe, Marc i Kern, Anna (2013). »Party membership and closeness and the development of trust in political institutions: An analysis of the European Social Survey, 2002–2010«, *Party Politics*, Published online before print November 27, 2013. doi: 10.1177/1354068813509519
- Hooghe, Marc i Wilkenfeld, Britt (2008). »The Stability of Political Attitudes and Behaviors across Adolescence and Early Adulthood: A Comparison of Survey Data on Adolescents and Young Adults in Eight Countries«, *Journal of Youth and Adolescence*, 37 (2): 155–167. doi: 10.1007/s10964-007-9199-x
- Ilišin, Vlasta (2005). »Političke vrijednosti, stavovi i participacija mladih: kontinuitet i promjene«, u: Vlasta Ilišin (ur.). *Mladi Hrvatske i europska integracija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja, str. 65–139.
- Ilišin, Vlasta (2006a). *Mladi u lokalnoj vlasti u Hrvatskoj*. Zagreb: DIM.
- Ilišin, Vlasta (ur.) (2006b). *Mladi između želja i mogućnosti: položaj, problemi i potrebe mladih Zagrebačke županije*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu.
- Ilišin, Vlasta (2008a). »Skica za sociološki portret zagrebačkih studenata: uvod u istraživanje hrvatskih studenata danas«, *Sociologija i prostor*, 46 (3-4): 221–240.

- Ilišin, Vlasta (2008b). »Zagrebački studenti o demokraciji i političkom aktivizmu mladih«, *Sociologija i prostor*, 46 (3-4): 311–340.
- Ilišin, Vlasta (2011). »Vrijednosti mladih u Hrvatskoj«, *Politička misao*, 48 (3): 82–122.
- Ilišin, Vlasta, Bouillet, Dejana, Gvozdanović, Anja i Potočnik, Dunja (2013). *Mladi u vremenu krize: prvo istraživanje IDIZ-a i Zaklade Friedrich Ebert o mladima*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Friedrich Ebert Stiftung.
- Ilišin, Vlasta i Radin, Furio (ur.) (2002). *Mladi uoči trećeg milenija*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu i Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži.
- Ilišin, Vlasta i Radin, Furio (2007). »Mladi u suvremenom hrvatskom društvu«, u: Vlasta Ilišin i Furio Radin (ur.). *Mladi: problem ili resurs*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, str. 13–38.
- Inglehart, Ronald i Welzel, Christian (2005). *Modernization, Cultural Change, and Democracy: The Human Development Sequence*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Kestilä-Kekkonen, Elina (2009). »Anti-party sentiment among young adults: Evidence from fourteen West European countries«, *Young*, 17 (2): 145–165. doi: 10.1177/110330880901700203
- Kuković, Simona (2013). »(Dis)trust in political institutions: Comparisons between new democracies of Central and Eastern Europe«, *Journal of Comparative Politics*, 6 (2): 20–30.
- Letki, Natalia (2006). »Investigating the Roots of Civic Morality: Trust, Social Capital, and Institutional Performance«, *Political Behavior*, 28 (4): 305–325. doi: 10.1007/s11109-006-9013-6
- Levi, Margaret (1998). »A State of Trust«, u: Valerie Braithwaite i Margaret Levi (ur.). *Trust and Governance*. New York: Russell Sage Foundation, str. 77–101.
- Lewis, J. David i Weigert, Andrew (1985). »Trust as a Social Reality«, *Social Forces*, 63 (4): 967–985. doi: 10.1093/sf/63.4.967
- Marčić, Siniša (2012). »Riba smrdi od glave: politička kultura nepovjerenja u Bosni i Hercegovini«, *Politička kultura i tolerancija*, Banja Luka: Klub intelektualaca 123 i Evropski defendologija centar.
- Matić, Davorka (2000). »Demokracija, povjerenje i socijalna pravda«, *Revija za sociologiju*, 31 (3-4): 183–195.
- Mishler, William i Rose, Richard (1997). »Trust, Distrust and Skepticism: Popular Evaluations of Civil and Political Institutions in Post-Communist Societies«, *The Journal of Politics*, 59 (2): 418–451. doi: 10.2307/2998171
- Mishler, William i Rose, Richard (2001). »What Are the Origins of Political Trust? Testing Institutional and Cultural Theories in Post-communist Societies«, *Comparative Political Studies*, 34 (1): 30–62. doi: 10.1177/0010414001034001002
- Mrakovčić, Marko (2010). »(Dez)integracija i povjerenje u institucije u višetničkim zajednicama Hrvatske«, *Revija za sociologiju*, 40 (2): 157–184.
- Nacionalni program djelovanja za mlade (2002). Državni zavod za zaštitu obitelji, materinstva i mladeži, Republika Hrvatska. http://www.mmh.hr/files/ckfinder/files/npdm_hr.pdf.

- Nacionalni program za mlade od 2009. do 2013. godine (2009). *Narodne novine*, 82/09, http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2009_07_82_1988.html.
- Netjes, Catherine E. (2005). »Institutional Trust in Central and Eastern Europe: Barometer of Democracy or Performance Thermostat?«, Working Papers Political Science No. 2005/02, Department of Political Science, Vrije Universiteit Amsterdam, http://www.fsw.vu.nl/en/Images/Institutional%20Trust%20in%20Central%20and%20Eastern%20Europe%20Barometer%20for%20Democracy%20or%20Performance%20Thermostat_tcm31-42713.pdf.
- Newton, Kenneth (2001). »Trust, Social Capital, Civil Society, and Democracy«, *International Political Science Review*, 22 (2): 201–214. doi: 10.1177/0192512101222004
- Offe, Claus (1999). »How can we trust our fellow citizens?«, u: Mark E. Warren (ur.). *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 42–87.
- Political Participation of Young People in Europe – Development of Indicators for Comparative Research in the European Union (EUYOUPART)* (2005). Project Coordinator: Institute for Social Research and Analysis, Vienna, Austria. http://www.sora.at/fileadmin/images/content/Pages/euyoupart_ergebnisse_finalcomparativereport.pdf.
- Putnam, Robert D. (i Robert Leonardi, Raffaella Y. Nanetti) (2003 [1993]). *Kako demokraciju učiniti djelotvornom: civilne tradicije u modernoj Italiji*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Rimac, Ivan (2000). »Neke determinante povjerenja u institucije političkog sustava u Hrvatskoj«, *Bogoslovska smotra*, 70 (2): 471–484.
- Rothstein, Bo (2005). *Social Traps and the Problem of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rothstein, Bo i Eek, Daniel (2009). »Political Corruption and Social Trust: An Experimental Approach«, *Rationality and Society*, 21 (1): 81–112. doi: 10.1177/1043463108099349
- Schoon, Ingrid i Cheng, Helen (2011). »Determinants of Political Trust: A Lifetime Learning Model«, *Developmental Psychology*, 47 (3): 619–631. doi: 10.1037/a0021817
- Segatti, Paolo (2008). »Why Are Political Institutions Less Trustworthy than Order Institutions? An Exploration across European Countries 1999–2005«, Working Paper 2/08, Dipartimento di Studi Sociali e Politici, Università degli Studi di Milano, http://www.socpol.unimi.it/papers/2007-12-11_Paolo%20Segatti.pdf.
- Sekulić, Duško i Šporer, Željka (2010). »Gubimo li povjerenje u institucije?«, u: Josip Kregar, Duško Sekulić i Željka Šporer (ur.). *Korupcija i povjerenje*. Zagreb: Centar za demokraciju i pravo Miko Tripalo i Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, str. 71–117.
- Sloam, James (2014). »New Voice, Less Equal: The Civic and Political Engagement of Young People in the United States and Europe«, *Comparative Political Studies*, 47 (5): 663–688. doi: 10.1177/0010414012453441
- Sztompka, Piotr (1999). *Trust: A Sociological Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

- Šalaj, Berto (2007). *Socijalni kapital: Hrvatska u komparativnoj perspektivi*. Zagreb: Fakultet političkih znanosti.
- Šalaj, Berto (2011). »Politička pismenost mladih u Hrvatskoj: teorija i istraživanje«, u: Dragan Bačić (ur.). *Odgaja li škola dobre građane? Studija o političkoj socijalizaciji hrvatskih srednjoškolaca*. Zagreb: GONG i Fakultet političkih znanosti, str. 8–21.
- Štulhofer, Aleksandar (1995). »O racionalnosti, normama i institucijama: evolucija sociokulturnog kapitala kao model institucionalne promjene«, *Društvena istraživanja*, 20 (6): 953–981.
- Tilly, Charles (2005). *Trust and Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tilly, Charles (2007). *Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Torney-Purta, Judith, Richardson, Wendy Klandl i Barber, Carolyn Henry (2004). »Trust in Government-Related Institutions and Civic Engagement among Adolescents: Analysis of Five Countries from the IEA Civic Education Study«, CIRCLE Working Paper 17, <http://www.civicyouth.org/PopUps/WorkingPapers/WP17TorneyPurta.pdf>.
- Warren, Mark E. (1999). »Introduction«, u: Mark E. Warren (ur.). *Democracy and Trust*. Cambridge: Cambridge University Press, str. 1–21.
- Zmerli, Sonja, Newton, Kenneth, Montero, José Ramón (2007). »Trust in people, confidence in political institutions, and satisfaction with democracy«, u: Jan W. van Deth, José Ramón Montero i Anders Westholm (ur.). *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Analysis*. London i New York: Routledge, str. 35–65.

Political Influence and Values as Determinants of Political Trust among Youth in Croatia

Anja GVOZDANOVIĆ

Institute for Social Research, Zagreb, Croatia
anja@idi.hr

This paper deals with determinants of political trust of youth, a social group both politically marginalized and distanced from political life. The empirical data was collected in 2012 on a representative national sample of 1500 young people (14 to 27 years old) in Croatia. The sample was stratified based on gender, age and size of county and place of residence. The tested hypotheses stem from current Croatian and foreign studies of political trust so the main assumption is that the trust towards political institutions is significantly formed by a set of political values (interest in politics, self-expression values and political preference) and evaluation of political system's democratic functioning (perception of political influence). The analysis shows that support for self-expression values significantly decreases and voting for the ruling party coalition (during the survey in

2012) increases political trust, while interest in political affairs is not significantly related thereto. The variables of perception of political influence represent relatively stronger predictors than the set of political values, and it significantly and positively correlates with political trust. The potential of sociodemographic variables to form political trust turned out to be very low.

Key words: political trust, youth, political influence, political values, Croatia